

Pestovanie nepôvodných druhov rastlín a zákon o ochrane prírody

RNDr. Ema Gojdičová

Štátna ochrana prírody SR

Regionálne centrum ochrany prírody v Prešove

Turňa nad Bodvou, 04.11.2014

■ Rezort životného prostredia:

zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v platnom znení (zákon o ochrane prírody)

- v roku 2014 zákon o ochrane prírody dvakrát novelizovaný (od 1. januára 2014 a od 1. septembra 2014) a obidve novelizácie sa dotýkali aj nepôvodných druhov

■ § 7 zákona o ochrane prírody

Ochrana prirodzeného druhového zloženia ekosystému zahŕňa:

- a) reguláciu rozširovania nepôvodných druhov
- b) sledovanie výskytu, veľkosti populácií a spôsobu šírenia nepôvodných druhov
- c) odstraňovanie inváznych druhov

§ 7a – živočíchy, § 7b – rastliny

- Geografická poloha Slovenska – rozhranie Karpát a Panónskej nížiny – podmieňuje aj veľké druhové bohatstvo flóry i fauny (rastlinstva a živočíšstva).

Rozlišujú sa:

- druhy autochtónne (**pôvodné**, domáce)
- druhy alochtónne (**nepôvodné**, cudzokrajné, cudzie, exotické)

■ pôvodný (domáci) druh – definícia IUCN:

- druh, poddruh alebo nižší taxón vyskytujúci sa v rámci svojho prirodzeného areálu (minulého alebo súčasného) a rozširovacieho potenciálu, t. j. v rámci areálu, ktorý by prirodzene obsadil alebo by mohol zaujať bez úmyselnej alebo neúmyselnej introdukcie alebo starostlivosti človeka

■ **nepôvodný druh – definícia IUCN:**

- druh, poddruh alebo nižší taxón s výskytom mimo svoj prirodzený areál (minulý alebo súčasný) a rozširovací potenciál, t. j. mimo areál, ktorý prirodzene obsadil, alebo by mohol zaujať, bez úmyselnej alebo neúmyselnej introdukcie alebo starostlivosti človeka a zahŕňa akúkoľvek časť, gamétu alebo propagulu (diaspóru) takéhoto druhu, ktorá dokáže prežiť a následne sa rozmnožovať

- **nepôvodný druh** – zjednodušená definícia podľa zákona o ochrane prírody:

- druh, ktorý sa vyskytuje mimo svojho prirodzeného areálu, ako aj mimo areálu v rámci svojho prirodzeného rozptylového potenciálu

za nepôvodný druh sa považuje aj kríženec jedincov pôvodného druhu a nepôvodného druhu

■ **ITRODUKCIA**

- zavedenie druhu do novej oblasti, či pohyb (pomocou človeka) druhu, poddruhu alebo nižšieho taxónu (vrátane akejkoľvek jeho časti, ktorá dokáže prežiť, ale sa aj rozmnožovať) mimo svoj prirodzený areál (minulý alebo súčasný)

- druh prekonáva geografickú bariéru

❖ **úmyselná**

❖ **neúmyselná**

Pestovanie nepôvodných druhov rastlín

❖ **úmyselná introdukcia**

❖ **vykonaná človekom zámerne s cieľom získania nových zdrojov:**

- **potravy**- ľuľok zemiakový (*Solanum tuberosum*), kukurica siata (*Zea mays*)
- **liečivých rastlín** - puškvorec lekársky (*Acorus calamus*)
- **medonosných rastlín** - **agát biely** (*Robinia pseudoacacia*), glejovka americká (*Asclepias syriaca*)
- **krmovín** - **pagaštan konský** (*Aesculus hippocastanum*), slnečnica hl'uznatá (*Helianthus tuberosus*)
- **okrasných druhov** - **bolševník obrovský** (*Herculeum mantegazzianum*), javorovec jaseňolistý (*Negundo aceroides*), sumach pálkový (*Rhus typhina*), americké druhy astier (*Aster lanceolatus*, *A. novi-belgii* a i.)
- **produkčných drevín v lesnom hospodárstve** - dub červený (*Quercus rubra*), vejmutovka (*Pinus strobus*), americké druhy topoľov (*Populus*)

Pestovanie nepôvodných druhov rastlín

❖ **neúmyselná (náhodná) introdukcia**

- vykonaná človekom nezámerne, nechcene (ide teda o zavlečenie) a je dôsledkom toho, že druh využíva človeka a jeho dopravné systémy ako vektory na rozširovanie mimo svoj prirodzený areál
- znamená prísun nepôvodných druhov, napr. spolu s dovozom tovaru (obilniny, ovocie, zelenina, vlna, bavlna, nerastné suroviny, stavebné materiály, neopracované drevo a i.) alebo turistikou, vojenskou technikou...
- k náhodne introdukovaným druhom patrí: **ambrózia palinolistá** (*Ambrosia artemisiifolia*), **roripovník východný** (*Bunias orientalis*)...

Pestovanie nepôvodných druhov rastlín

❖ **NATURALIZÁCIA**

- fáza naturalizácie začína, keď druh na mieste introdukcie prekoná:
 - **environmentálne bariéry** abiotické (napr. klimatické) i biotické (napr. parazity, predátori)
 - **bariéry pravidelnej reprodukcie**, t. j. dokáže sa pravidelne rozmnožovať (rastliny - vegetatívne alebo generatívne), vytvára trvalé populácie (nie je závislý na podpore človeka)
 - **bariéry rozširovania** (u rastlín mnoho nových jedincov zostáva aj blízko dospelých rodičovských rastlín)

úspešne naturalizovaný druh

❖ INVÁZIA

- fáza invázie nastáva, keď sa naturalizovaný druh v území šíri a vytvára veľké populácie, t. j. ***dokázal prekonať*** :
 - lokálne/regionálne bariéry rozširovania
- a dokáže prekonať***
 - environmentálne bariéry
 - antropogénne a rôzne narušené ekosystémy
 - poloprirodzené, prirodzené, sukcesne stále, nenarušené ekosystémy

Pestovanie nepôvodných druhov rastlín

- **Invázne druhy ľahšie prenikajú a obsadzujú:**
 - ekosystémy/biotopy vytvorené, pozmenené alebo narušené činnosťou človeka
 - opustené a nevyužívané plochy
 - plochy, kde došlo k zmenám chemizmu (eutrofizácia)
 - plochy s chudobným druhovým zložením

- **Primárne ohniská výskytu** a odtiaľ sa za priaznivých podmienok postupne rozširujú aj do poloprirodzených, či prirodzených, človekom málo ovplyvnených ekosystémov/biotopov (aj do chránených území).

- Prenikanie invázných druhov do prirodzených ekosystémov umožňuje napr.: vytvorenie voľných plôch a ník po požari, veternej kalamite, holorube, pri budovaní nových komunikácií, fragmentácia biotopov ...

Pestovanie nepôvodných druhov rastlín

Invázne druhy najčastejšie „sprevádzajú“:

- ▶ komunikácie (okraje ciest, krajnice s priekopami, železničné násypy, prístavy),
- ▶ smetiská, skládky, haldy, opustené ťažobné jamy,
- ▶ priemyselné a poľnohospodárske objekty (manipulačné plochy, okolie budov, pozdĺž oplotenia ich areálov),
- ▶ sídla (nevyužívané priestranstvá, parky, záhrady, cintoríny),
- ▶ neobrábanú ornú pôdu (poľné úhory),
- ▶ nevyužívané lúky a pasienky,
- ▶ vodné toky a vodné diela (sprievodná vegetácia tokov, protipovodňové hrádze),
- ▶ okraje lesných porastov, lesné cesty, rúbaniská.

Prenikajú aj do rôznych typov prírodných a poloprírodných biotopov.

Dôsledky invázií

- *environmentálne*
- *zdravotné*
- *ekonomické*

■ § 7 zákona o ochrane prírody

Ochrana prirodzeného druhového zloženia ekosystému zahŕňa:

- a) reguláciu rozširovania nepôvodných druhov
- b) sledovanie výskytu, veľkosti populácií a spôsobu šírenia nepôvodných druhov
- c) odstraňovanie inváznych druhov

§ 7a – živočíchy, § 7b – rastliny

Pestovanie nepôvodných druhov rastlín

§ 7b) ods.1) zákona o ochrane prírody

Nepôvodné druhy rastlín možno za hranicami zastavaného územia obce sadiť alebo pestovať len so súhlasom orgánu ochrany prírody.

Orgán ochrany prírody takýto súhlas môže vydať len, ak rozšírenie nepôvodného druhu rastliny nebude mať nepriaznivý vplyv na pôvodné druhy alebo ich biotopy.

Orgánom ochrany prírody je príslušný okresný úrad (oddelenie ochrany prírody a vybraných zložiek životného prostredia kraja)

§ 7b) ods.1) zákona o ochrane prírody

Výnimkou sú druhy ustanovené všeobecne záväzným predpisom MŽP SR – vyhláška č. 24/2003 Z. z., ktorou sa vykonáva zákona o ochrane prírody v platnom znení

Podľa prílohy č. 3a) vyhlášky sú to:

pagaštan konský (*Aesculus hippocastanum*),

gaštan jedlý (*Castanea sativa*),

orech kráľovský (*Juglans regia*),

moruša biela (*Morus alba*)

moruša čierna (*Morus nigra*)

Pestovanie nepôvodných druhov rastlín

§ 7b) ods.1) zákona o ochrane prírody

Výnimkou sú aj druhy drevín podľa osobitného predpisu a to sú druhy uvedené v prílohe č. 1 k zákonu č. 138/2010 Z. z. o lesnom reprodukčnom materiáli v znení neskorších predpisov (**Zoznam druhov lesných drevín a ich krížencov určených na umelú obnovu lesa a zalesňovanie a na iné lesnícke účely, ich skratiek latinského názvu a botanického názvu v slovenskom jazyku**).

Pestovanie nepôvodných druhov rastlín

- v území s 3. až 5. stupňom ochrany **je zakázané (§14-16) rozširovať nepôvodné druhy**

Pestovanie nepôvodných druhov rastlín

- v území 2.- 5. stupňom ochrany sa vyžaduje **súhlas orgánu ochrany prírody (§13 ods.2)** na umiestnenie výsadby drevín a ich druhové zloženie za hranicami zastavaného územia obce mimo ovocného sadu, vinice, chmeľnice a záhrady a energetických porastov na poľnohospodárskej pôde
 - súhlas vydáva obec

Pestovanie nepôvodných druhov rastlín

§ 7b) ods.2) zákona o ochrane prírody

Invázne druhy rastlín, ktorých zoznam ustanoví MŽP SR všeobecne záväzným predpisom sa zakazuje:

držať, prepravovať, dovážať, pestovať, rozmnožovať alebo obchodovať s nimi, ako aj s ich časťami

Pestovanie nepôvodných druhov rastlín

Príloha č. 2a) vyhlášky č. 24/2003 Z. z. Zoznam invázných druhov rastlín a spôsoby ich odstraňovania

a) Bylinné druhy

Vedecké meno	Slovenské meno	Rozmnožovanie	Označenie skupiny ¹⁾
<i>Ambrosia artemisiifolia</i>	ambrózia palinolistá	generatívne	B
<i>Asclepias syriaca</i>	glejovka americká	generatívne, vegetatívne	C
<i>Fallopia sp. (syn. Reynoutria)</i>	pohánkovec (krídlatka)	vegetatívne	A
<i>Heracleum mantegazzianum</i>	boľševník obrovský	generatívne	B
<i>Impatiens glandulifera</i>	netýkavka žliazkatá	generatívne, vegetatívne	C
<i>Solidago canadensis</i>	zlatobyľ kanadská	generatívne, vegetatívne	C
<i>Solidago gigantea</i>	zlatobyľ obrovská	generatívne, vegetatívne	C

b) Drevité druhy

Vedecké meno	Slovenské meno	Rozmnožovanie	Označenie skupiny ¹⁾
<i>Ailanthus altissima</i> ³⁾	pajaseň žliazkatý	generatívne, vegetatívne	D
<i>Amorpha fruticosa</i>	beztvarec krovitý	generatívne, vegetatívne	C
<i>Lycium barbarum</i>	kustovnica cudzia	generatívne, vegetatívne	C
<i>Negundo aceroides</i> ³⁾	javorovec jaseňolistý	B	

Pestovanie nepôvodných druhov rastlín

- Pestovanie nepôvodných rýchlorastúcich drevín:
 - predstavuje riziko z neznámeho a nepreskúmaného potenciálu pestovaných druhov a ich krížencov a z možnosti ovplyvňovania pôvodnej biodiverzity
 - potrebné by bolo vypracovanie zoznamu nepôvodných drevín, ktoré by nepredstavovali riziká pre pestovanie v rámci Slovenska

Pestovanie nepôvodných druhov rastlín

Takýto zoznam zatiaľ nie je vypracovaný, preto sa prihliada na:

- vlastnosti pestovaného druhu (pohlavie, schopnosť vegetatívneho a generatívneho rozmnožovania, alergénne vlastnosti)
- umiestnenie pozemku a jeho výmera (stupeň ochrany, výskyt biotopov, mokradí)
- rubná doba pestovaného pozemku, aplikácia chemických prípravkov, hnojív
- následné využitie pozemku po ukončení pestovania